

ЕКОЛОГІЧНЕ СТРАХУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ ЯК НАПРЯМОК ЇХ ОХОРОНИ

Постановка проблеми. Останніми роками особливої актуальності набуває проблема природоохоронної діяльності стосовно використання земельних ресурсів, оскільки нераціональне використання земель сільськогосподарського призначення в Україні призвело до зниження родючості ґрунтів, поширення ерозійних процесів, збільшення площ забруднених і деградованих земель.

Питанням раціонального використання та охорони земель давно займаються вітчизняні та зарубіжні дослідники. Проте, як свідчить практика, на сьогодні відсутні дієві механізми щодо захисту земель від проблем деградації земель внаслідок дії як природних так і техногенних факторів [3].

Одним із таких механізмів може стати страхування земель. Питання страхування земель розглядалися вченими, зокрема в аспекті розвитку екологічного страхування щодо забезпечення ефективного та раціонального землекористування. На сьогодні виникла потреба наукового обґрунтування ролі страхового захисту земель сільськогосподарського призначення у їх економічній стабілізації та розвитку, визначення механізмів раціонального формування, розподілу страхових та інших резервних фондів як визначальної передумови упередження і відшкодування збитків, спричинених ризиковими обставинами [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі питаннями страхування майна та еколого-економічними проблемами забезпечення раціонального використання і охорони земель займаються Абрамов В.Ю., Базилевич В.Д., Добряк Д.С., Кривов В.М., Мартин А.Г. [5], Новаковський Л.Я., Третяк А.М. та інші. Проте механізм страхування земель потребує глибокого аналізу, системного дослідження та вдосконалення.

Постановка завдання. Виходячи з висвітленої проблеми, у статті необхідно: провести аналіз сучасного стану, характеру використання та діючого механізму правового захисту земельних ресурсів; розглянути теоретичну сутність екологічних ризиків; відобразити особливості організації системи страхування земельних ділянок на регіональному рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Напрямок охорони земель, як основного національного багатства, є головною прерогативою держави. Насамперед це підтверджено ст. 14 Конституції України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР.

Система заходів у галузі охорони земель, яка передбачена статтею 22 передбачає: державну комплексну систему спостережень; розробку загальнодержавних і регіональних програм використання та охорони земель; створення екологічної мережі; здійснення природно-сільськогосподарського, еколого-економічного, протиерозійного та інших видів районування (зонування) земель; економічне стимулювання впровадження заходів щодо охорони й використання земель і підвищення родючості ґрунтів; стандартизацію і нормування [6].

Питання раціонального використання та охорони земель регулюється Законами України: «Про меліорацію земель» від 14.01.2000 р., «Про особисте селянське господарство» від 15.05.2003 р., «Про державний контроль за використанням та охороною земель» від 19.06.2003 р., «Про оцінку земель» від 11.12.2003 р., «Про землеустрій» від 22.05.2003 р., «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)» від 05.06.2003 р., «Про іпотеку» від 05.06.2003 р., «Про розмежування земель державної та комунальної власності» від 05.02.2004 р., «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень» від 01.07.2004 р., «Про захист конституційних прав громадян на землю» від 20.01.2005 р., Постановами Кабінету Міністрів України тощо.

Ґрунтовні вимоги щодо охорони земель зосереджено у розділі VI Земельного кодексу України. Зокрема, ст. 162 Земельного кодексу визначає, що охорона земель – це система правових, організаційних, економічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання земель, запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського призначення, захист від шкідливого антропогенного впливу, відтворення і підвищення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель лісового фонду, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення [2].

* Науковий керівник: Богіра М. С. – к.е.н.

Охороні підлягають усі землі незалежно від їх призначення, форми власності і господарювання. Вимога охорони земель торкається усіх її користувачів як сільськогосподарського, так і несільськогосподарського напрямку, а також державних органів і посадових осіб, що вирішують питання землекористування. Завданнями охорони земель є забезпечення збереження та відтворення земельних ресурсів, екологічної цінності природних і набутих якостей земель. У землеробстві охорона родючості земель – щоденний обов'язок сільськогосподарських підприємств, яка виявляється для них непростим завданням. Це – збереження і покращання ґрунтів, попередження деградації і пошкодження земель від ерозії, інших негативних наслідків господарської діяльності [8].

Попри існування вище зазначених нормативних документів, значного збитку національному господарству та населенню завдає забруднення навколишнього середовища внаслідок антропогенної діяльності. У окремих регіонах, де проведено осушення земель, відбувається неконтрольоване зниження рівня ґрунтових вод, зменшення потужності органічної маси, а в районах зрошення, підтоплення і засолення ґрунтів, деградація чорноземів, що призвело до негативних екологічних наслідків у районах Полісся та на півдні України. Серйозної екологічної шкоди земельним ресурсам завдають викиди промисловості (важкі метали, кислотні дощі тощо) та використання засобів хімізації в аграрному секторі. Крім антропогенних причин порушення екологічного стану земель існують і більш серйозні та непередбачувані, такі як землетруси, урагани, обвали, зсуви, повені, паводки, буревії та вихори, зливи, град та інші. Теоретична сутність екологічних ризиків полягає у наступному (рис. 1).

Рис. 1. Сутнісно-оцінювальний комплекс поняття «екологічний ризик»

Джерело: [1]

Для попередження таких екологічних ризиків впливає необхідність розвитку системи екологічного страхування, що дасть змогу сформувати страхові екологічні фонди для компенсації збитків третім особам і страхувальнику в разі забруднення природних ресурсів промисловими викидами. Такі дії забезпечать компенсацію збитків і фінансування землевідновлювальних робіт. Таким чином, екологічне страхування відповідає одній із основних потреб властивих людському суспільству, несучи разом з тим елемент стабільності в систему суспільних відносин [1].

Оскільки землевласники та землекористувачі не можуть самостійно проводити комплекс землеохоронних заходів через свою фінансову неспроможність, то механізм страхування земель, як інструмент недержавного фінансування заходів щодо збереження земельних ресурсів, дозволить реально підвищити рівень платоспроможності землевласників, спрямованого на захист земель в ринкових умовах.

Поняття страхування трактується в Законі України «Про страхування» (від 07.03.96 з останніми змінами – від 16.10.2012 р.) – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених

договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними особами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів.

Імовірність настання страхового випадку перебуває в залежності від місця розташування земель в зоні природної чи техногенної дії і визначається розмірами завданої шкоди від негативних процесів різної інтенсивності на певній території протягом певного проміжку часу [5].

Механізм екологічного страхування базується на принципі взаємовигідних відносин страховика і страхувальника. Крім економічної зацікавленості в передачі відповідальності за наслідки при можливих негативних процесах страхувальника, страхувальник зацікавлений у підвищенні своєї екологічної безпеки. Пряма залежність виявляється у тому, що з ростом імовірності настання несприятливих екологічних явищ, зростають і розміри страхових премій; тим більше страховик зацікавлений у зниженні екологічного ризику, оскільки витрати страхової компанії пов'язані з кількістю і складністю наслідків катастроф. Зацікавленість страховика в зниженні ступеня екологічного ризику активізує його діяльність щодо проведення попереджувальних заходів, наприклад екологічного аудиту страхувальника. Частину різниці між страховою премією і страховим відшкодуванням страхувальнику вигідно витратити на екологічний аудит, поліпшення якості моніторингу земель та інші заходи [7].

Для ефективної організації страхування земель на регіональному рівні пропонується створити новий орган спеціалізованого земельного страхування, який дозволить проводити попереджувальні і відновлювальні роботи, а також контролювати і стимулювати процеси виконання землекористувачем комплексу обов'язкових заходів щодо охорони земель. Механізм екологічного страхування сільськогосподарських земель подано на рис. 2.

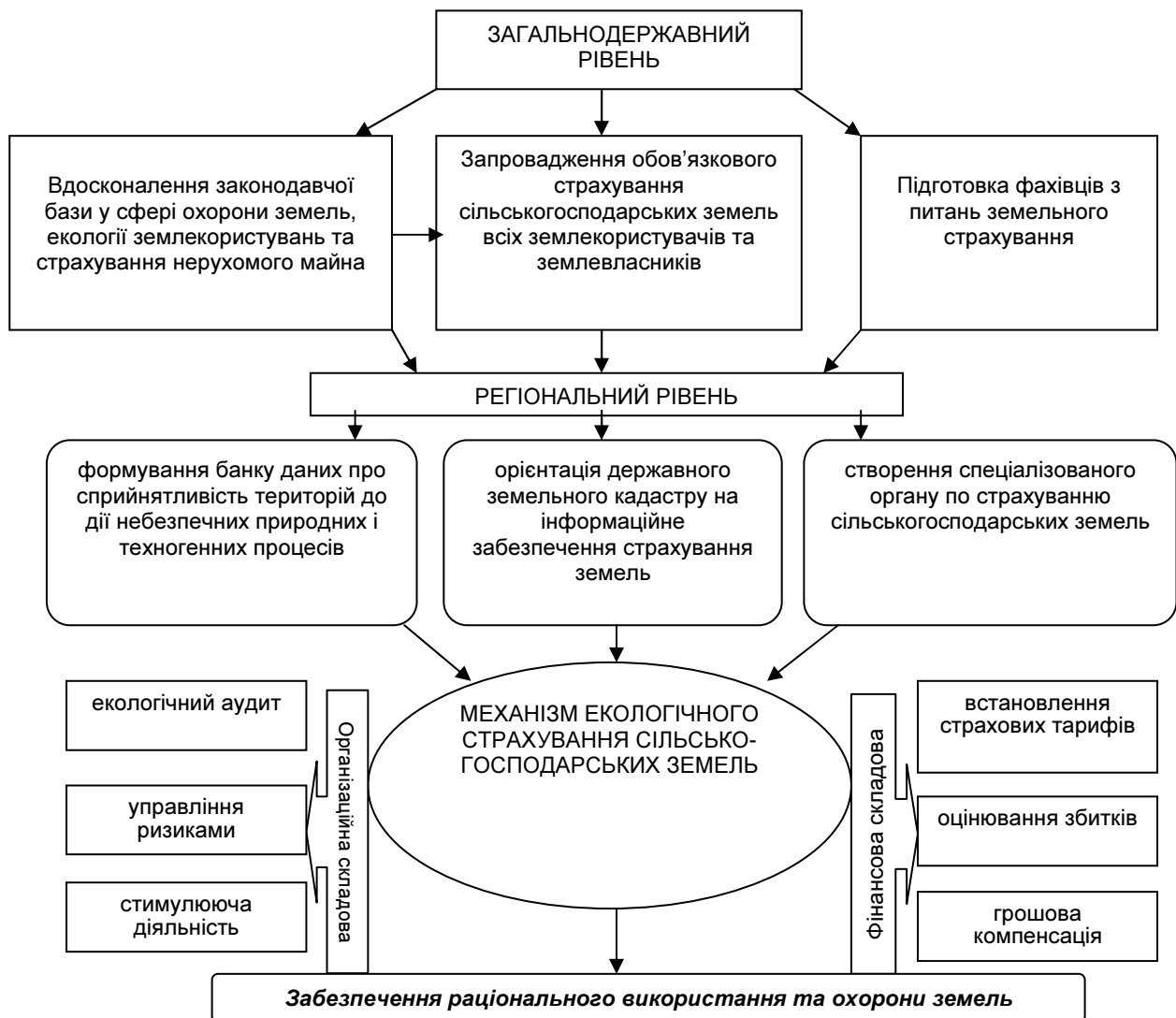

Рис. 2. Механізм екологічного страхування сільськогосподарських земель

Джерело: розроблено автором

Окрім цього, пропонується органам виконавчої влади у сфері управління земельними ресурсами забезпечувати такі страхові організації базою даних по об'єктах страхування, класифікацією страхових ризиків, системою пропозицій щодо зниження ризиків господарської діяльності, інформацією про наявність територій, які знаходяться в зоні дії небезпечних природних і техногенних процесів, необхідної для встановлення страхових тарифів. Також необхідним елементом існування страхової системи є забезпечення спеціалізованими кадрами – фахівцями земельного страхування, а також питання фінансування науково-дослідних робіт і підготовки кадрів з питань земельного страхування.

Формування системи страхування сільськогосподарських земель потребує обов'язкової участі держави, що дасть змогу значно збільшити надходження грошових коштів з позабюджетних джерел на запобігання і ліквідацію негативних наслідків природних і антропогенних процесів, сприятиме підвищенню фінансової стійкості землеробського виробництва.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, екологічне страхування варто запровадити для створення альтернативних джерел фінансування процесів на запобігання і ліквідацію негативних наслідків природних і антропогенних процесів, відновлення деградованих та порушених земель. Це сприятиме підвищенню фінансової стійкості землеробського виробництва. Зацікавленість щодо існування страхових фондів простежується як у землекористувачів, оскільки вони будуть захищені від негативних природних та техногенних наслідків, так і страхові організації у сприятливі роки будуть одержувати значно більше страхових платежів, ніж виплачувати страхові відшкодування.

Література

1. Дронова О.Л. Техногенні чинники виникнення надзвичайних ситуацій в геосистемі / О.Л. Дронова // Український географічний журнал. – К. – 2009. – № 4. – С. 47-50.
2. Земельний кодекс України: прийнятий 25.10.2001 № 2768-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3-4. – 90 с.
3. Коваль О.А. Державне регулювання системи страхування земель сільськогосподарського призначення : автореф. на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук: 08.00.06 «Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища» / О.А. Коваль. – Запоріжжя. – 2009. – 23 с.
4. Кошель А.О. Страхування ризиків при використанні земель сільськогосподарського призначення: автореф. на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук: 08.00.06 економіка природокористування та охорони навколишнього середовища / А.О. Кошель. – К. – 2011. – 24 с.
5. Мартин А.Г. Титульне страхування земельних ділянок: світова практика, українські здобутки та перспективи / А.Г. Мартин, А.О. Кошель // Землевпорядний вісник. – 2009. – № 12. – С. 18-22.
6. Про охорону земель: Закон України від 19 червня 2003 року № 962-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 39. – Ст. 349.
7. Ткаченко В.В. Особливості страхування земель сільськогосподарського призначення / В.В. Ткаченко // Вісник Сумського національного аграрного університету: Серія Фінанси і кредит. – Суми: 2011. – № 1. – С. 87-92.
8. Третяк А.М. Екологія землекористування: теоретико-методологічні основи формування та адміністрування : монографія / А.М. Третяк. – Херсон : Гринь Д. С., 2012. – 440 с.